

Activerende leerruimtes: tips & tricks

ECHO-tip december 2022

ExpertiseCentrum Hoger Onderwijs (Universiteit Antwerpen)

“Ik wil mijn studenten graag activeren, maar het lokaal waarin ik les moet geven laat dat nauwelijks toe.”

Deze uitspraak is een vaak gehoorde en terechte bekommernis van lesgevers in het hoger onderwijs. We weten dat **een activerende didactiek belangrijk is**. De positieve effecten ervan zijn de laatste jaren herhaaldelijk aangetoond (e.g., Freeman et al., 2014). Maar wat doe je als de infrastructuur van het lokaal activeren bemoeilijkt of soms zelfs verhindert? Als antwoord op deze vraag experimenteren instellingen in het hoger onderwijs sinds enkele jaren met activerende leerruimtes.

In deze ECHO-onderwijstip gaan we in op **wat activerende leerruimtes zijn** en geven we een aantal **tips en aandachtspunten** mee als je gebruik wil maken van zo'n leerruimte.

Wat zijn activerende leerruimtes?

Een activerende leerruimte is een lokaal dat gericht is op en ingericht is voor het **versterken en faciliteren van de interactiviteit en samenwerking** tussen studenten onderling en tussen studenten en de lesgever. Het is een ruimte waarin studenten gemakkelijk van gedachten kunnen wisselen en waarin het aangenaam en comfortabel samenwerken is. Lesgeven in activerende leerruimtes ondersteunt de verwerving en uitbouw van *21st century skills*, zoals samenwerken, en kritisch, creatief en probleemoplossend denken.

Het **activeren van studenten staat dus centraal**. De lesgever neemt de rol op van activatiebegeleider en -ondersteuner. Hiervoor worden bepaalde eisen gesteld aan de infrastructuur, o.a.:

- eenvoudig verplaatsbaar meubilair, zodat verschillende opstellingen, groepsgrootten en werkvormen makkelijk mogelijk zijn;
- een voldoende grote ruimte, zodat lesgevers zich vlot kunnen bewegen tussen verschillende groepen studenten en studenten makkelijk het meubilair kunnen verplaatsen;

- aandacht voor fysiek comfort (bijvoorbeeld een uitnodigende ruimte met voldoende lichtinval, een goede akoestiek en ergonomisch ontworpen meubilair);
- voldoende analoge (bijvoorbeeld flipovers en kleinere whiteboards) en digitale tools (bijvoorbeeld beeldschermen waarop studenten hun laptop kunnen streamen) waarmee studenten ideeën kunnen visualiseren.

Zie [hier](#) en [hier](#) voor enkele voorbeelden van activerende leerruimtes. Tijdens academiejaar 2019-2020 werden aan UAntwerpen de eerste stappen gezet in het ontwerpen van activerende leerruimtes. Op Campus Drie Eiken werden [lokale Q.003 en Q.004](#) getransformeerd naar leerruimtes die actief en interactief leren ondersteunen (enkel toegankelijk voor personeel UAntwerpen, na login).

Tips en aandachtspunten

- In het verlengde van onderzoek naar activatie-effecten is duidelijk geworden dat ook activerende leerruimtes een positieve invloed kunnen hebben op het leren, het engagement en de motivatie van

studenten (Beichner et al., 2008; Brooks & Solheim, 2014; Byers et al., 2014; Talbert & Mor-Avis, 2018). Voorwaarde hierbij is uiteraard dat je de **activerende leerruimte voor het juiste doel gebruikt**, namelijk het activeren en laten samenwerken van studenten. Durf dan ook jouw lesgeefgedrag aanpassen aan de verschillende mogelijkheden die het lokaal je biedt. Of (beter nog) andersom, zoek een lokaal dat de doelen die je beoogt, kan ondersteunen.

- Je activeert dus best zo veel mogelijk in een activerende leerruimte. De infrastructuur is hier immers op gericht en zorgt ervoor dat je snel kan schakelen. Het is eenvoudig om plenaire instructie, interactie of reflectie af te wisselen met samenwerking in groepen van verschillende groottes of samenstelling en door middel van diverse activerende werkvormen. **Laat de plenaire instructie of informatieoverdracht echter niet overheersen.** Met instructie doelen we hier op de mogelijkheid om uitleg te geven over (de verwachtingen bij) een uit te voeren opdracht of om groepsinteracties af te wisselen met korte momenten waarin je als lesgever collectief info geeft, bijvoorbeeld ter verdieping of concretisering of als antwoord op een onduidelijkheid die naar voren komt uit één of meerdere groepjes.
- Het aanpassen van je lesgeefgedrag impliceert dat je in een activerende leerruimte niet zozeer de **rol** aanneemt van expert, maar **van coach** ([ECHO-onderwijstip](#), 2021). Hierbij komen een aantal vaardigheden kijken die wellicht wat afwijken van de lessituatie in een 'standaard' les, waarin vaak informatieoverdracht centraal staat. Denk hierbij o.a. aan studenten activeren, op een goede manier vragen stellen en omgaan met antwoorden, discussies begeleiden en groepswork implementeren. Zie 'Meer weten?' voor extra informatie hierover.
- Experimenteer met opstellingen waarin gewerkt wordt aan een **decentralisatie van de lesgever**. Een lokaal waarin de lesgever niet het centrale focuspunt is, versterkt immers de hogervermelde coachende rol van de lesgever. Vaak vereist deze rol een andere ruimtelijke positie van de lesgever, die zich in plaats van vooraan in het lokaal op verschillende plaatsen tussen de studenten bevindt. Soms wordt dit ook vertaald in de infrastructuur door de afwezigheid van een bureau

vooraan, dat vervangen wordt door bijvoorbeeld een rond bureau in het midden of een klein verrijdbaar sta bureau.

- Dergelijke decentralisatie van de lesgever houdt wel in dat niet iedere student op elk moment zichtbaar is. Een **doordacht lokaalgebruik** en regelmatig bewust **oogcontact** maken met de verschillende groepen studenten zijn dus belangrijk.
- Vaak zorgt de inrichting van een activerende leerruimte voor meer interactie in de kleine groepen, maar **verlies van interactie met de hele groep**. Denk dan ook na hoe je een eventuele nabespreking plenair kan houden en hiervan een meerwaarde kan maken.
- Coachen en activeren van studenten betekent iets meer onzekerheid bij het lesgeven. Je hebt minder controle over wat er precies gaat gebeuren in de les, welke vragen gesteld gaan worden, ... **Bouw je activerende momenten dus geleidelijk op.** Probeer eerst relatief eenvoudige activerende werkvormen uit (al dan niet in een 'traditionele' les) en schakel geleidelijk over naar een meer uitgebreide activatie in een activerende leerruimte.
- Houd er rekening mee dat ook jouw studenten zullen moeten wennen aan en **ondersteund worden bij het les krijgen in een activerende leerruimte**. Ook voor hen is het geleidelijk opbouwen van activatie (cf. supra) belangrijk, alsook het introduceren van een [activatiecultuur](#) (ECHO-onderwijstip, 2018).
- In een activerende leerruimte heeft leren ook een belangrijk sociaal karakter. Men leert door interactie met peers. Daarnaast verandert de gebruikelijke sociale hiërarchie tussen lesgever en student. De informele inrichting van het lokaal en het vrij rondlopen van de lesgever zorgen ervoor dat de drempel voor studenten om de lesgever aan te spreken wordt verlaagd. Toch is het ook in een activerende leerruimte aangewezen om expliciet **aandacht te schenken aan het sociale aspect en de interpersoonlijke relaties** in de leeromgeving. Kort gesteld komt het erop neer dat je tracht een [positief klasklimaat](#) (ECHO-onderwijstip, 2020) te scheppen. Dit kan op verschillende manieren (Barr, 2016):

- Zet in op een veilige leeromgeving, waarin studenten durven antwoorden en fouten durven maken. Zie ook [deze ECHO-onderwijstip](#) (2018).
- Leer je studenten kennen. Zie paragraaf *pre-assessment* uit [deze ECHO-onderwijstip](#) (2021).
- Zorg ervoor dat studenten daadwerkelijk moeten *samenwerken* en een gedeelde verantwoordelijkheid hebben voor het leren. Dit kan door in te zetten op groepswaardige taken (Lotan, 2003; [ECHO-onderwijstip, 2022](#)).
- In een activerende leerruimte worden **studenten gemakkelijker afgeleid**. Er is immers meer achtergrondgeluid, er zijn verschillende laptops aanwezig, de lesgever kan niet alle studenten tegelijk zien en is vaak een andere groep aan het ondersteunen. Een goede infrastructuur (bijvoorbeeld verrijdbare geluidsschermen) kan

hieraan tegemoet komen. Daarnaast is ook jouw [klasmanagement](#) (ECHO-themapagina) van belang. Alleszins is het goed om regelmatig langs de verschillende groepjes te gaan en jezelf voor te bereiden op wat je gaat doen als studenten *off topic* blijken te zijn. Denk na over hoe je indien nodig de aandacht kan trekken naar jezelf (bijvoorbeeld als je een korte extra instructie wil meegeven) en hoe je zo vlot mogelijk eventueel leermateriaal kan verspreiden (bijvoorbeeld door dit al vooraf op de tafels klaar te leggen).

- Laat je niet overdonderen door de (mogelijk) **uitgebreide aanwezige technologie**. Onthoud dat deze dient ter ondersteuning. Gebruik technologie dus enkel als deze nuttig is en een meerwaarde betekent voor jouw onderwijs; werk doelgericht en niet toolgericht. Introduceer nieuwe technologie slechts geleidelijk aan in je lessen en probeer deze dan op voorhand uit.

Meer weten?

Over effecten van activeren en activerende leerruimtes

Beichner, R., Saul, J., Abbott, D., Morse, J., Deardorff, D., Allain, R., Bonham, S., Dancy, M., & Riskey, J. (2008). [Student-centered activities for large enrollment undergraduate programs \(SCALE- UP\)](#). *Research-Based Reform of University Physics*, 1(1), 2-39.

Byers, T., Imms, W., & Hartnell-Young, E. (2014). [Making the case for space: The effect of learning spaces on teaching and learning](#). *Curriculum and Teaching*, 29(1), 5-19.

Brooks, C. & Solheim, C. (2014). [Pedagogy Matters, Too: The Impact of Adapting Teaching Approaches to Formal Learning Environments on Student Learning](#). *New Directions for Teaching and Learning*, 137, 53-61.

Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). [Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics](#). *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(23), 8410-8415.

Talbert, R., & Mor-Avi, A. (2018). A Space for Learning: A review of research on active learning spaces. <https://doi.org/10.31235/osf.io/vg2mx>

Over de inrichting en infrastructurele eisen van activerende leerruimtes

Finkelstein, A., Ferris, J., Weston, C. & Winer, L. (2016). [Research-informed principles for \(re\)designing teaching and learning spaces](#). *Journal of Learning Spaces*, 5(1), 26-40.

[Learning space rating system](#)

ExpertiseCentrum Hoger Onderwijs (ECHO)

Venusstraat 35

B - 2000 Antwerpen

echo@uantwerpen.be

www.uantwerpen.be/echo

Over activerende leerruimtes aan UAntwerpen

[Pintra-pagina met info over activerende leerruimtes aan de Universiteit Antwerpen](#) (enkel voor personeel UAntwerpen, na login)

Over studenten coachen en activerende werkvormen

ECHO-onderwijstip [Hoe studenten indelen bij groepswerk?](#) (2018)

ECHO-onderwijstip [Het beste uit studenten halen? Let's coach!](#) (2021)

ECHO-onderwijstip [Wat maakt een groepsopdracht succesvol?](#) (2022)

ECHO-themapagina [Activering](#)

ECHO-screencasts [Vragen stellen en omgaan met antwoorden](#)

ECHO-screencast [Discussie](#)

BV Databank [Groepswerk](#)

Cashin, W.E. (2014). [Effective classroom discussion](#). IDEA Paper 49.

Hodges, L.C. (2017). [Ten research-based steps for effective group work](#). IDEA Paper 65.

Over het sociale aspect van activerende leerruimtes

ECHO-onderwijstip [Cultiveer eens een student: de activatiecultuur](#) (2018)

ECHO-onderwijstip [Zoveel mogelijk studenten activeren](#) (2018)

ECHO-onderwijstip [Positive vibration yeah! Een positief klasklimaat](#) (2020)

ECHO-onderwijstip [Differentiërend lesgeven in het hoger onderwijs](#) (2021)

ECHO-themapagina [Klasmanagement](#)

Baepler, P., & Walker, J. D. (2014). [Active learning classrooms and educational alliances: changing relationships to improve learning](#). *New Directions for Teaching and Learning*, 137, 27-40.

Barr, J. (2016). [Developing a positive classroom climate](#). IDEA Paper 61.

Lotan, R. (2003). [Group-worthy tasks](#). *Educational Leadership: Journal of the Department of Supervision and Curriculum Development*, 60(6), 72-75.

Algemeen tijdschrift over activerende leerruimtes

[Journal of learning spaces](#)